Eduskunnan tarkastusvaliokunta

O 10/2017 vp Kotouttamisen toimivuus

Lausunto maahanmuuttajien kotouttamisen onnistumisesta työllistymisen näkökulmasta

1. Johdanto

”Suomi tarvitsee vuosittain 34 000 nettomaahanmuuttajaa, jotta työvoima ei lähivuosikymmeninä supistuisi. Vuotuisen nettomaahanmuuton pitäisi miltei kaksinkertaistua nykyiseltä noin 18 000 maahanmuuttajan tasolta. Maahanmuuton lisäämisellä voidaan kasvattaa työikäisen väestön määrää ja tavoitella työllisyysasteen nostamista kestävälle 75 prosentin tasolle.” [1]

Kotoutuminen on pitkä prosessi, joka koskettaa monia eri elämänalueita. Maahanmuuttajat ovat erittäin heterogeeninen ryhmä, joten kotoutumistoimenpiteissä tulisi pyrkiä yksilöllisyyteen. Lisäksi kotoutumiskoulutusta tulisi joustavoittaa, niin että se huomioisi maahanmuuttajan muuttuvat elämäntilanteet ja kannustaisi työllistymään nopeasti.

Kotoutuminen lähtee liikkeelle osallisuudesta – maahanmuuttajan lähiympäristöllä, perheellä, ystävillä, niillä henkilöillä, joita maahanmuuttaja kohtaa arjessaan, on valtava merkitys. Lähtökohtaisesti jokainen haluaa kuulua johonkin ja olla aktiivinen toimija, joten kotoutujaa tulisi kannustaa aktiivisuuteen ja tarjota mahdollisuuksia sen sijaan, että rajoitetaan niitä.

Kotoutumisessa kaksi tärkeintä elementtiä ovat kielitaito ja työnteko. Työllistymisen edellytyksenä on useimmiten riittävä kielitaito, mutta on huomioitava, että kielitaito karttuu luokkahuoneen lisäksi myös erityisesti työelämässä. Seuraavassa arvioidaan kotoutumistoimenpiteitä kielitaidon ja työelämän näkökulmasta.

Valtioneuvoston Talent Boost -toimenpideohjelma ottaa huomioon korkeakoulutetut maahanmuuttajat ja keskittyy kansainvälisten osaajien houkuttelemiseen Suomeen. Suomi tarvitsee kuitenkin monipuolisesti eri koulutustaustoista tulevia maahanmuuttajia, sillä yhä useammassa ammatissa on pulaa työvoimasta.

Elinkeinoelämän valtuuskunnan mukaan työvoimapulaa on erityisesti terveys- ja sosiaalialalla sekä rakennusalalla. Myös ohjelmistoalan

[1] Pekka Myrskylä – Topias Pyykkönen: Tulevaisuuden tekijät. EVA Analyysi, 2015.

työvoimapula tulee kasvamaan entisestään.[2] Resursseja tulisi keskittää entistä enemmän jo maassa olevien ulkomaalaisten työllistämiseen koulutustasosta riippumatta.

2. Kieliopinnot avaimena työelämään

Nykymuotoiset kotoutumistoimenpiteet lähtevät liikkeelle suomen (tai ruotsin) kielen oppimisesta, ja ne on suunnattu erityisesti työttömille työnhakijoille. Kotoutumiskoulutuksissa on kyse ennen kaikkea kielikoulutuksesta, jonka jälkeen pyritään siirtymään työelämään tai esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen valmentavaan koulutukseen. Kotoutumiskoulutuksen ja työelämän välinen suhde on parhaimmillaankin hyvin hauras. Se johtaa siihen, että kotoutuja saattaa viettää vuosia erilaisissa koulutuksissa ilman, että varsinaista työkokemusta karttuu muutamaa työkokeilujaksoa enempää.

Nykymuotoinen kotoutumiskoulutus, jossa maahanmuuttaja ohjataan kokoaikaiseen kielikoulutukseen ja valmentavaan ammattikoulutukseen, on liian raskas ja joustamaton sekä maahanmuuttajan että työelämän tarpeisiin nähden. Pahimmillaan kotoutumiskoulutus vaikeuttaa kotoutumista ja hidastaa työelämään siirtymistä, sen sijaan että koulutuksen avulla tuettaisiin nopeaa työelämään siirtymistä.

Jatkossa huomiota tulisi kiinnittää joustaviin, mutta tavoitteellisiin kieliopintoihin, joita kotoutuja voisi suorittaa myös työnteon tai muun koulutuksen ohessa sen sijaan, että maahan muuttanutta ohjataan ensin suorittamaan kieliopinnot ja vasta sen jälkeen opintoihin, jotka kehittävät hänen varsinaista osaamistaan.

Suomalaisessa työelämässä tarvitaan myös asennemuutosta riittävän kielitaidon suhteen – monessa työtehtävässä suoriutuminen ei vaadi täydellistä kielitaitoa, vaan niistä voi suoriutua erinomaisesti vähäisemmälläkin suomen kielen taidolla. Jotta tähän päästäisiin, työnantajille tulisi tarjota tukea ja välineitä kielenoppimisessa työpaikalla. Kielenoppiminen käytännössä työpaikalla voi parhaimmillaan olla huomattavasti motivoivampaa kuin kielikurssilla.

3. Työllistyminen motivoi kotoutumaan

Työpaikka on maahanmuuttajan tärkein kontaktipinta yhteiskuntaan. Mitä nopeammin maahanmuuttaja pääsee kiinni työelämään, sitä nopeammin hän kotoutuu.

Työelämän murroksessa yrittäjyydestä tulee jatkossa yhä useammalle keino työllistyä. Palkkatyön ja yrittäjyyden rajat tulevat tulevaisuudessa hämärtymään. Siksi maahanmuuttajia tulisikin kannustaa yhä enemmän yrittäjyyteen ja tarjota tietoa ja tukea yrittäjäksi ryhtymiselle jo kotoutumisen varhaisessa vaiheessa.

[2] Pekka Myrskylä – Topias Pyykkönen: Tulevaisuuden tekijät. EVA Analyysi, 2015.

Työmarkkinoiden tarpeet ja maahanmuuttajien osaaminen eivät välttämättä kohtaa toisiaan. Siksi tulisikin panostaa maahanmuuttajien osaamista täydentävään koulutukseen.[3]

Suomalainen työelämä nojaa pitkälti todistuksiin, suoritettuihin koulutuksiin, ansioluetteloihin ja tutkintoihin. Maahan muuttaneen työnhakijan aiempi työkokemus ja osaaminen jää helposti tunnistamatta. Jotta aiempi osaaminen ja ammattitaito saataisiin käännettyä mahdollisimman nopeasti suomalaisen työelämän hyödyksi, tarvitaan lisää joustavuutta ja monimuotoisia oppimismahdollisuuksia sekä lisää keinoja osaamisen tunnustamiseen. On lisättävä maahanmuuttajan mahdollisuuksia osoittaa osaamistaan näyttötutkinnoilla ja laajennettava täydennyskoulutusmahdollisuuksia, myös varsinaisen kotoutumisajan jälkeiselle ajalle. Muualla suoritettu ammattitutkinto pitäisi pystyä entistä laajemmin hyväksyttämään Suomessa esimerkiksi näyttötutkinnolla sen sijaan, että ohjataan suorittamaan uutta vastaavaa tutkintoa.

4. Ongelmakohtia ja ratkaisuehdotuksia

Kotoutumistoimenpiteet on laadittu järjestelmän näkökulmasta, ei suinkaan kotoutujalähtöisesti: maahanmuuttaja ei ole prosessissa aktiivinen toimija, vaan prosessin osanen, jota ohjataan koulutuspolulle, jossa yksilöä ei juurikaan huomioida. Kotoutumistoimenpiteitä tarjotaan maahantulon perusteen mukaisesti sen sijaan, että toimittaisiin kotoutujalähtöisesti. Kotoutumistoimenpiteitä on suunnattu erityisesti työttömille työnhakijoille, mikä ohjaa maahanmuuttajaa hakeutumaan työttömiksi työnhakijoiksi kotoutumiskoulutuksen pääsyn helpottamiseksi.

Englanninkieliset opinnot on tällä hetkellä rajattu kotoutumistukien ulkopuolelle, vaikka usein ne olisivat usein nopein keino päästä uudessa kotimaassa oppimaan uutta ja kouluttautumaan lisää. Kotoutumiskoulutuksen suomen kielen opintojen vaatimuksesta tulisi joustaa ja tarkastella kokonaisuutta kotoutujan kannalta.

Pitkät odotusajat oleskeluluville ja kotoutumiskoulutukseen pääsylle sekä hitaat siirtymät koulutuksesta työelämään nakertavat motivaatiota. Tasapäistävät kotoutumiskoulutukset passivoivat sen sijaan, että ne kannustaisivat maahanmuuttajaa aktiiviseen toimintaan oman kotoutumisen edistämiseksi. Mitä pidemmiksi odotusajat ja sitä myöten kotoutumistoimenpiteiden parissa vietetty aika venyvät, sitä epätodennäköisempää työllistyminen on. Siksi alkuvaiheen tuki, myös jo ennen varsinaista kotoutumisaikaa, on kaikkein merkityksellisintä työllistymisen kannalta. Tuen tulisi rohkaista maahanmuuttajaa ottamaan vastuuta kotoutumisprosessistaan, uskomaan omaan osaamiseensa ja huomaamaan mahdollisuutensa uudessa kotimaassaan.

Nopeaa kotoutumista edistäisi myös se, jos korkeakoulut antaisivat ulkomaalaisille opiskelijoille yhteiskuntaan integroitumista tukevia opintoja ja tutkinnon suorittaneille EU- ja ETA-alueen ulkopuolisille henkilöille

[3] Pasi Saukkonen: Kotoutuminen tapahtuu kaupungeissa. Helsingin kaupungin työpapereita, 2018.

annettaisiin automaattisesti työlupa. Myös turvapaikanhakijoiden työnteko-oikeutta tulisi laajentaa. Työnteko turvapaikkaprosessin aikana edistäisi kotoutumista ja antaisi mahdollisuuden yhteiskuntaan integroitumiseen, vaikkei turvapaikkaprosessin lopputulos olisikaan vielä selvillä.

Kotoutuminen tapahtuu erityisesti paikallisella tasolla, maahanmuuttajan omassa lähiympäristössä. Siksi tarvitaan entistä enemmän yhteistyötä työelämän ja kotoutumiskoulutuksen välille paikallisella tasolla. Entistä tiiviimpi yhteistyö kotoutumiskoulutusta järjestävien tahojen ja paikallisten yritysten välillä palvelisi myös työnantajan tarpeita. Työnantajia tulisi tukea entistä laajemmin maahanmuuttajien palkkaamiseen tarjoamalla tukipalveluita, kuten esimerkiksi korvauksia työnantajan toteuttamasta perehdytysjaksosta. Työmarkkinoiden joustavoittaminen ja työllistämisen helpottaminen lainsäädäntömuutoksilla edesauttaisi myös maahanmuuttajien työllistymistä. Osa-aikatyön helpottaminen mahdollistaisi myös monelle maahanmuuttajalle aivan uudenlaisen työnteon ja opiskelun yhdistämisen.

Ammatillisiin oppilaitoksiin tulisi kehittää työelämälähtöisiä malleja niin työperäisten kuin muiden maahanmuuttajien nopeaan kotouttamiseen, osaamisen varmistamiseen, työllistymiseen ja yrittäjyyteen. Ammatillinen työvoimakoulutus, kotoutujan tilanteeseen soveltuvat koulutus- ja työharjoittelujaksot tai palkkatuki ovat erinomaisia keinoja nopeuttaa maahanmuuttajien työllistymistä ja kotoutumista.

Maakuntauudistuksen kasvupalvelu-uudistuksessa kotoutumiskoulutuksen suunnitellaan menevän osaksi maakunnan järjestämisvastuulle kuuluvaa kasvupalvelukoulutusta. Uudistuksessa positiivista olisi se, että kotoutumiskoulutusten suunnittelussa voitaisiin silloin ottaa eri alueiden erityispiirteet entistä paremmin huomioon, mutta on syytä olla tarkkana siinä, että maakunnat myös panostavat riittävästi kotoutumiskoulutukseen uudistuksen jälkeen.

Kunnioittavasti

Suomen Yrittäjät

Mikael Pentikäinen
toimitusjohtaja

Kaisu Keisala-Kaseja
Maahanmuuttajayrittäjyyden koordinaattori